

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
42

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-29-X

BRNO 2001

PŘEHLED VÝZKUMŮ 42 (2000)

- Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: infor@iabrno.cz
<http://www.iabrno.cz>
- Odpovědný redaktor: Doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
- Redakce a příprava pro tisk: Mgr. Balázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla, Ph.D.,
PhDr. Lubomír Šebela, CSc., Mgr. Richard Zatloukal, Miroslav Lukáš,
Alice Del Maschio
- Na titulním listě:
1. Výřez jihovýchodní části historického jádra města Brna z plánu z roku 1754 (Archiv města Brna, Sbirka map a plánů K11).
Uložení Portos//D:/scanner/PV 2000/PV/Pvtif.tif
 2. Dvě středověká aquamanile ve tvaru beránka a koníčka, pocházející z odpadních jímek, odkrytých roku 2000 při výzkumu severozápadní části tzv. „Velkého Špalíčku“ v Brně (Dominikánská 3, 5, 7). Foto Karel Šabata, Museum města Brna.
- Tisk: BEKROS
- Náklad: 350 ks

© 2001 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

of the period after the fall of the Great Moravian Empire (10. – 11. century, fig. 2) was found besides modern and recent artefacts on piles of exploited earth.

BUČOVICE (okr. Vyškov)

„Zámek“. Tvrz, kostel, zámek. Středověk, novověk. Záchraný výzkum.

V říjnu až prosinci 2000 provedli pracovníci archeologického oddělení SPÚ v Brně záchraný výzkum při rekonstrukci kanalizačního řádu na renesančním zámku v Bučovicích. Rýhy protřaly obvod nádvoří ze tří stran, dále část severního dvora zámku a část zámeckého parku v jeho severovýchodním rohu. Výzkum byl prováděn během výkopových prací formou dokumentace profilů v místech výrazných souvrství, ale i formou plošného odkryvu v prostoru dochovaných zbytků zdí středověkých a novověkých staveb.

Na hlavním nádvoří zámku byly v rýhách podél jižního, východního a severního traktu hlavní budovy dokumentována souvrství z vrcholně středověkého až novověkého období (14. - 19. století). Nejstarší vrstvy souvisí bezesporu s gotickou tvrzí, doloženou zde historickými prameny ve 14. - 16. století, mladší vrstvy můžeme spojit se stavbou a provozem renesančního zámku (od roku 1567 do 18. století) a nejmladší úroveň jsou pak odrazem několika následujících povrchových úprav nádvoří. Při jižním a východním traktu byly na několika místech odkryty pozůstatky kamenného a cihelného zdiva původní tvrze. K nejzajímavějším patří objev 2 m široké chodby se zbytky původní lomené gotické klenby. Ta byla v novověku odstraněna a prostor pak znovu zaklenut. Mohutné, až 1 m silné kamenné kvádrkové zdivo pojené vápennou maltou, bylo zevnitř omítnuto vyhlazenou kvalitní vápennou omítkou. Chodba byla v novověku z obou stran přepažena cihelnými příčkami tak, že zde vznikla místnost o rozměrech zhruba 2 x 2 x 2,3 m. Její dnešní dno je pod hladinou spodní vody a bylo zaneseno zhruba 0,5 m mocnou vrstvou bahenních kalů. Usazeniny, které byly zčásti vybrány až na dno, neobsahovaly kromě jednoho střepu z 15. století žádné nálezy. Proto se účel tohoto prostoru nepodařilo přesně zjistit. Je však nepochybné, že byl vytvořen z chodby, která je pozůstatkem gotické tvrze. To dovoluje vyslovit předpoklad, že relikty středověkého panského sídla, které předcházelo zámku, mohou být v prostoru nádvoří dochovány až do výšky téměř jednoho celého patra. Tomu také nasvědčuje téměř třímetrové převýšení nádvoří oproti terénu vně hlavní budovy zámku. Není vyloučeno, že zbytky místností I. patra někdejší tvrze vyplněné stavebním rumem tvořily jakýsi důmyslný komorový systém, využitý ke zpevnění terénu uvnitř zámku.

K dalším důležitým objevům došlo v severovýchodním rohu zámeckého parku, kde bylo v rýze pro kanalizaci zachyceno několik dalších staveb. Nejmladšími z nich byly cihelné zdi, stavěné v podobě jednoduchých klenebních pasů. Tvořily patrně systém komor a sloužily patrně opět ke zpevnění silně podmáčeného terénu. Toto podmáčení se nejsilněji projevilo zřejmě až v první čtvrtině 20. století, kdy došlo k zavezení 8 m hlubokého a 35 m širokého vydlážděného vodního příkopu, obepínajícího zámek s parkem. Příkop plnil bezesporu i odvodňovací funkci. Jeho zavezením se místní vodní režim musel velmi radikálně změnit, a to bylo asi hlavním důvodem zpevňovacích prací. Vzniku zdí v tomto období odpovídá i typ a označení cihel, které pochází nejdříve z druhé poloviny 19. století.

Dále zde byla zachycena poměrně mohutná, avšak mělce založená kamenná kvádrková zeď. Pojivo tvořil prostý jíl promísený jemným říčním pískem. Podle stratigrafické situace, ale i ojedinělých keramických zlomků nalezených v pojivu ji můžeme datovat nejdříve do pozdního středověku. Jako stavební materiál zde byly použity kamenné kvádry pocházející nepochybně z destrukce dalšího zachyceného zdiva, které můžeme považovat za nejstarší a zároveň i nejvýznamnější.

Z této důležité stavby se dochovaly nejen základy, ale zásluhou umělého zvyšování terénu i nadzemní části obvodových zdí až do výšky 1 m. Výzkumem byla zachycena menší část severní mohutné obvodové zdi o šířce 1,3 m. Byla přerušena původním bočním vstupem o šířce 0,7 m. Dochoval se z něj kamenný práh a do výšky 1 m i unikátní ústupkový, 3x odstupněný portál. Podle reliéfní výzdoby ostění a patky jej můžeme datovat do poloviny 13. století. Tomuto datování odpovídá i keramika z vrstvy, která tvořila tehdejší povrchovou úroveň terénu a byla pokrytá tenkou vrstvou malty, související s výstavbou kostela. Vnitřní strana nadzemní části zdi byla uvnitř omítnuta vápennou maltou, a to svědčí o tom, že stavba kostela musela být dokončena. Tento nález dokládá přítomnost velmi významné sakrální stavby, pro malá města v tomto období zcela neobvyklé. Písemné prameny se sice o existenci kostela, hřbitova a kamenné vodní tvrze několikrát zmiňují, ale jejich velikost, přesná poloha i orientace nebyly dosud známy. O poloze kostela a hřbitova se uvažovalo několikrát na základě náhrobních kamenů i fragmentů zdí, nalezených a zdokumentovaných v roce 1950 K. Tihelkou při hloubení jámy na vápno na severním dvoře zámku. Pokud zdi opravdu patřily stejné stavbě, pak kostel musel být nejméně 50 m dlouhý. Jeho výjimečnost potvrzuje i honosný boční portál, zpracovaný tehdy asi některou význačnou kamenickou hutí. Svědčí o tom bohatá výzdoba i způsob

zpracování, srovnávané s nejdůležitějšími architektonickými památkami tohoto období na Moravě (Velehrad, Louka u Znojma, Žďár nad Sázavou). Uvážíme-li, že první věrohodné písemné zprávy o Bučovicích se dosud datují k roku 1322 (Vok z Bučovic), pak nález odkrytý během záchranného výzkumu zdůrazňuje význam města a jeho počátky posouvá hlouběji do středověku. Již ve druhé polovině 13. století nebyly asi Bučovice zcela bezvýznamnou tržní osadou, ale tvořil je zřejmě větší komplex několika samostatně stojících skupin objektů. První z nich bylo malé město, opevněné přinejmenším dřevěnou palisádou, místy snad i vodním příkopem, s branami na západním a východním okraji (Tihelka 1951, 17). Druhou částí byla patrně dřevěná tvrz na kopci na severozápadním okraji města opevněná mohutnými příkopy a valy. Jejím archeologickým výzkumem, kterého se v roce 1940 zúčastnil a poté jej i publikoval K. Tihelka, nebyly zjištěny žádné zbytky kamenných staveb, ale jen pozůstatky křivých konstrukcí ze dřeva. Podle archeologických nálezů se její vznik klade do první poloviny 13. století (Tihelka 1941, 13-15). Třetí částí komplexu, možná také samostatně opevněnou, byl velký kostel s přilehlým hřbitovem v jižním sousedství města. K němu byla později přistavěna i kamenná vodní tvrz. S ohledem na velikost kostela je zarážející, že písemné zprávy jsou o něm tak skoupé. Není nám známo jeho zasvěcení a chybí i jakékoliv zprávy o tom, jak zanikl. Poslední historická zmínka praví, že zámek byl vystavěn v místě, kde stávala tvrz a prastarý kostelík se hřbitovem (Kramoliš 1900, 47). Podle zpráv z roku 1790 byl při stavbě stoky nalezen náhrobní kámen Anežky z Ojnic z roku 1531. Nepochybně byl původně zabudován v kostele, který tehdy ještě fungoval. K jeho destrukci došlo pravděpodobně až v souvislosti se stavbou zámku v letech 1567-1581. Vypovídá zřejmě o tom též skutečnost, že mohutný vodní příkop, vybudovaný v souvislosti se stavbou renesančního zámku byl vydlážděn kameny. Naráží se na ně při nejrůznějších zemních pracích i v současné době. Porovnáme-li je se stavebním materiálem z dochovaných částí zdí kostela je zřejmé, že pocházejí z jeho destrukce. Vyloučit nelze ani to, že část materiálu z kostela byla použita také ke stavbě vlastního zámku. Likvidace velké sakrální stavby může mít úzkou spojitost se šířením protestantismu, který koncem 16. století dosahoval největšího rozmachu. Změny myšlení tehdy zasáhly výrazně prosté obyvatelstvo, ale pronikaly i do řad šlechty. Absence historických zpráv o likvidaci kostela pak mohla být pouze důsledkem snahy o zahlazení jakýchkoliv stop starého katolického myšlení.

Záchranný výzkum při rekonstrukci kanalizace v Bučovicích přinesl řadu nových poznatků a ukázal, jak může archeologie přispět k objasnění nebo upřesnění historických skutečností. Poukázal

také znovu na to, jak je důležité, aby v historicky cenných objektech byly archeology sledovány veškeré zásahy do stávajícího terénu.

*Hana Palátová, Radmila Stránská, Petr Vitula,
SPÚ v Brně*

Literatura:

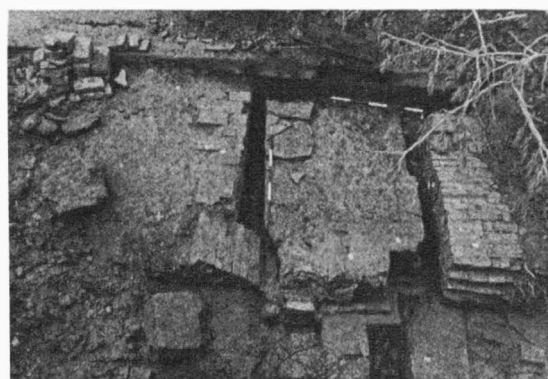
Kramoliš, Č. 1900: Vlastivěda moravská. II. Místopis. Bučovský okres. Brno.

Tihelka, K. 195: K otázce, kdy vznikly Bučovice, VVM IV, 12-19.

Tihelka, K. 194: Hradisko nad Bučovicemi. Příspěvky k dějinám Bučovic II. Bučovice.

Resumé:

Bučovice (Bez. Vyškov), „Schloss“. Mittelalter, Neuzcit. Rettungsgrabung.

Obr. 3. Bučovice – zámek. Rekonstrukce kanalizačního řádu. Zeď gotického kostela s bočním ústupkovým portálem datovaným kolem roku 1250 a cihelné zpevňovací klenební pasy z počátku 20. století. Rekonstruktion der Kanalisation. Das gotische Mauerwerk um 1250 und die Ziegelwölbung (Anfang des 20. Jh.).

BULHARY (okr. Břeclav)

Východní části katastru obce. Středohradištní období. Pohřebiště. Záchranný výzkum.

Z podnětu E. Klanicové, ředitelky Městského muzea v Břeclavi, byl prohlédnut výkop pro plynovod, provázející komunikaci z Bulhar do Nejdku. Pole vymezuje silnice Bulhary-Nejdek, větrolam a opuštěná cihelna. Ve vodou zaplněné rýze byly v úseku dlouhém asi 30 m na několika místech patrné horní části hrobových jam. Ve vyházené hlíně se podařilo sesbírat lidské kosti, většinou z dolních končetin. Je zřejmé, že zásahem do terénu byly porušeny kostrové hroby, které s velkou pravděpodobností tvoří součást velkomoravského po-